

УДК 338
ББК 65.050.11

Севрюков Денис Георгійович,
канд. юрид. наук, доцент,
завідувач кафедри права
Новокаховського гуманітарного інституту
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»,
м. Київ, Україна,
e-mail: sevrucov.denis@gmail.com

Sevryukov Denys Heorhiyovich,
candidate of legal sciences, associate professor,
manager by the department of jurisprudence
of Novokakhovsky of humanitarian institute
of the Opened international university
of development of man «Ukraine»,
t. Kyiv, Ukraine,
e-mail: sevrucov.denis@gmail.com

ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

ЕВРОПЕЙСКОЕ СОЦИАЛЬНОЕ ГОСУДАРСТВО ПЕРЕД ВЫЗОВАМИ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

THE EUROPEAN SOCIAL STATE IS FACED THE CHALLENGE OF GLOBALIZATION

В статті досліджується вплив глобалізації на сучасну західноєвропейську соціальну державу. Проблема впливу глобалізації на соціальну державу в процесі дослідження зведена до двох головних точок зору: 1) глобалізація здійснює потужний вплив на національну соціальну державу, послаблює її владні та фінансові ресурси, змушуючи її виробляти механізм пристосування до глобалізованого світу заради самозбереження; 2) глобалізація має відношення до виникнення численних проблем сучасної соціальної держави, але зв'язок цей непрямий і не вирішальний. Стверджується, що в умовах постіндустріалізму та глобалізації виник новий історичний тип соціальної держави – держава можливостей. Але обсяг та доступність можливостей, яким може скористатись індивід для повної соціальної інклюзії є неоднаковими в різних країнах, що залежить від існуючої соціальної моделі, успішності реформ стану економіки, національно-культурної специфіки. В цілому публічний простір соціального захисту став меншим у країнах Західної Європи, але все одно він є більшим, ніж в інших моделях соціальної держави.

В статье исследуется влияние глобализации на современное западноевропейское социальное государство. Проблема влияния глобализации на социальное государство в процессе исследования сведена к двум главным точкам зрения: 1) глобализация осуществляет мощное влияние на национальное социальное государство, ослабляет его властные и финансовые ресурсы, заставляя его вырабатывать механизм приспособления глобализирующегося мира ради самосохранения; 2) глобализация имеет отношение к возникновению многочисленных проблем современного социального государства, но связь эта косвенная и не обладает существенным влиянием. Утверждается, что в условиях постиндустриализма и глобализации возник новый исторический тип социального государства – государство возможностей. Но объем и доступность возможностей, которыми может воспользоваться индивид для полной социальной инклюзии, являются неодинаковыми в разных странах и зависят от существующей социальной модели, успешности реформ состояния экономики, национально-культурной специфики. В целом публичное пространство социальной защиты стало меньше в странах Западной Европы, но все равно оно является большим, чем в других моделях социального государства.

The paper examines influence of globalization on the contemporary Western European social state. The problem of impact of globalization on the welfare state in the processes of researching is reduced to two main points of view: 1) globalization has a powerful influence on the national welfare state, weakens its power and financial resources forcing it to produce a mechanism of adaptation to the globalized world for the sake of self-preservation; 2) globalization is related to emergence many problems of the modern welfare state, but this connection is indirect and not decisive. It is stated that in the post-industrialization and globalization, the new historical type of welfare state, the state of possibilities, has arisen. But the volume and availability of the opportunities that can be used by a person for full social inclusion are different in different countries, depending on the existing social model, successful reform of the economy, national and cultural specific. In general, the public space of social protection become lower in the Western Europe, but it is still higher than in the other models of the welfare state.

Ключові слова: глобалізація, соціальна держава, соціальний захист, соціальна політика, модернізація.

Ключевые слова: глобализация, социальное государство, социальная защита, социальная политика, модернизация.

Keywords: globalization, social state, social defense, social politics, modernization.

Необхідність модернізації соціальної держави зумовлена тривалим тиском з боку двох процесів: внутрішнього – постіндустріального перетворення суспільства та зовнішнього – глобалізації економіки, які разом змінили основи світоустрою (хоча ступінь глибини цих змін і вплив відповідних процесів на соціальну державу є предметом широкої дискусії).

Глобалізація, яка ознаменувала собою еру відкритих кордонів, інтеграцію та конкуренції ринків, мобільності капіталів, є загрозливим фактором для функціонування національних соціальних держав. Ступінь цієї загрози оцінюється по різному.

Різноманітні погляди на проблему впливу глобалізації на соціальну державу можна звести до двох головних точок зору: 1) глобалізація здійснює потужний вплив на національну соціальну державу, послаблює її владні та фінансові ресурси, змушуючи її виробляти механізм пристосу-

сування до глобалізованого світу заради самозбереження; 2) глобалізація має відношення до виникнення численних проблем сучасної соціальної держави, але зв'язок цей непрямої і не вирішальний.

Прихильники концепції «сильного впливу» (Е. Гідденс, Н. Гілберт, Дж. Грей, Х. Зіберт, Р. Мішра, В. Рейніке, С. Странге, В. Танці, А. Уолкер, А. Хікс, Ф. Шарпф, Х. Шварц, Й. Шольте та ін.) виходять з того, що глобалізація розмиває суверенітет держави, насамперед економічний. Держава змушена рахуватись з можливістю «втечі капіталів». В. Джордж та П. Відлінг звертають увагу на цю проблему: «Глобалізація створила економічний та політичний клімат, в якому національні держави стали більш розсудливими щодо податків, які вони стягують та їх потенційних наслідків для економіки. Неоліберальна ідеологія пестує та обґрунтовує цю тривогу» [1, с. 58]. Та ж сама можливість послаблює профспілки. За твердженням Х. Шварца, хоча формальні структури соціальних програм залишаються недоторканими, нові стратегії та глобальні методи виробництва руйнують традиційні політичні права та право власності та тиснуть на фірми, змушуючи їх виводити виробництво за межі європейських ринків [2, с. 43–44; 3, с. 146]. Закони глобалізованого ринку зі своїми вимогами до конкурентності національних економік змушують уряди скорочувати соціальні бюджети. Деретуляція, приватизація та маркетизація, які вкладаються в логіку глобалізації, руйнують соціальну солідарність та принципи повоєнної соціальної справедливості. Все разом призводить до поглиблення бідності, нерівності та соціальної ексклюзії. Як пише Дж. Кларк, «найбільш песимістичний та апокаліптичний погляд полягає в тому, що нова глобальна економіка прозвучала похоронним дзвоном для найбільш розвинених (західноєвропейських) соціальних держав» [4, с. 204].

Скептичний погляд на позицію «гіперглобалістів» (Дж. Бонолі, Н. Елісон, Т. Іверсен, С. Ляйбфрід, Х. Обінгер, Б. Пал'є, П. Пірсон, Д. Родрік, С. Кюнле, Д. Свонк, Дж. Стівенс, Е. Хубер, Х. Шварц та ін.) ґрунтується на тому, що соціальні держави не настільки безпорадні перед викликами глобалізації. Одними з головних жертв глобалізації мали стати скандинавські соціальні держави. Але глобалізація не мала безпосереднього та сильного впливу на процеси трансформації північноєвропейських моделей. Їх внутрішній ринок виявився підготовлений до зовнішньої конкуренції [5, с. 57]. Національні економіки не лише скандинавських країн вже тривалий час є відкритими та інтегрованими. Проблема не стільки в процесах глобалізації економіки, скільки у внутрішніх фундаментальних постіндустріальних змінах та їх наслідках – деіндустріалізація, зміна сімейних структур, демографічне старіння та ін. Глобалізація не є сукупність об'єктивних чинників змін, а скоріше являє собою набір суб'єктивних інтерпретацій цього всесвітнього процесу. Оцінка наслідків глобалізації багато в чому залежить від політичних міркувань. Прикриваючись глобалізацією певні сили намагаються просунути в суспільну (право) свідомість та соціальні практики проекти деєтатизації. Як обґрунтовано зауважує Я. Пасько: «Піддаючи критиці бюрократичні механізми соціальної держави, адепти «глобалізаторської революції» сучасності намагаються зробити світ одноманітним та орієнтованим на виміри ринкової економічної ефективності. Репрезентуючи приватні інтереси міжнародних корпорацій, вони дедалі більше намагаються зруйнувати здатність традиційної культури та національних владних інститутів наповнювати суспільне життя моральним і релігійним

каркасом. На щастя, як доводить суспільна практика європейських країн, перспектива перетворення європейських суспільств у простір «одноманітних бездуховних фахівців та безсердечних споживачів» не є реальною. Саме збереження національної культури та сприяння державою розвитку соціального капіталу стає запорукою гуманістичного вектору розвитку людства, дотримання християнських вимірів справедливості та поваги до людської гідності. Очевидно, що завдання соціальної держави, у цьому контексті, полягає у вдалому поєднанні – відданості вимірам соціальної справедливості, поваги до прав людини з визнанням необхідності адаптуватись до імперативів інформаційної цивілізації» [6, с. 254–255].

Д. Свонк справедливо стверджує, що там, де «інституції представництва колективних інтересів – соціальний корпоратизм та інклюзивні електоральні інституції – міцні», влада не розосереджена, а соціальна держава ґрунтується на принципі універсалізму, там негативні наслідки міжнародної мобільності капіталу відсутні, захист економічних та політичних інтересів здійснюється не в рамках неоліберальних проектів, і все це є передумовою для «успішного захисту соціальної держави» [7, с. 44].

Держави не втратили можливостей розвивати або перебудувати системи соціального захисту (Rhodes M. 194). Більш того, є точка зору, що під впливом глобалізації держави розширюють межі свого втручання. Глобалізація посилює економічні ризики робітників. Це в свою чергу посилює вимоги застосування контрзаходів та компенсацій від наслідків глобалізації. Тобто економічні ризики конвертуються у політичні вимоги. Уряди починають застосовувати політичні інструменти для пом'якшення ситуації. [8, с. xxiv].

Отже, є різні теоретичні погляди на джерело та глибину змін, що відбуваються з соціальною державою, але ніхто не заперечує, що самі ці зміни є і носять вони об'єктивний характер.

Постіндустріальний розвиток суспільства та глобалізація зумовили об'єктивну необхідність відмови від переобтяженої версії соціальної держави, і як наслідок і перегляд соціальних прав та переосмислення всієї традиції взаємодії між державою та громадянським суспільством в соціально-економічній сфері. Кожна країна мала обрати правильний шлях виходу з кризи. З огляду на те, що цілий ряд проблем були спільними для всіх європейських країн, «путівник» містив загальний вектор реформ. Але на практиці в силу багатьох факторів західноєвропейські держави йшли власними стежками до нових обривів соціальної держави. Цей складний процес було розпочато в останню чверть ХХ століття.

Критика соціальної держави по суті спиралась на ідейні основи класичного лібералізму, але заперечення проти неї виступали вже не в якості пророцтв щодо гіпотетичних жахів колективізму та державного інтервенціонізму, а на основі аналізу практики функціонування соціальної держави. Історичний досвід розвитку соціальної держави в Європі – складний і неоднозначний, з великою кількістю зрозумілих переваг і не менш очевидних недоліків. Але інститут держави добробуту сам по собі не вписувався в новий неоліберальний проект (при цьому самі неоліберальні, а тим більше лібертаріанські цінності не завоювали симпатій серед більшості населення європейських країн) побудови суспільства добробуту. Тому обирались виключно негативні сторони існування соціальної держави, про її звершення забували, і як наслідок соціальна держава оголошувалась джерелом та причиною всіх головних напастей

суспільства. Саме громадянське суспільство, яке звільниться від оков Левіафану ХХ століття, стане спроможним побудувати справедливий устрій, в якому будуть враховані інтереси економічно активних членів та соціально вразливих верств населення.

Підхід до осягнення феномену соціальної держави та її перспектив, який констатує процес «демонтажу» основ та неминучого зникнення в найближчому майбутньому видається поверховим та не має глибинних підстав. Соціальні права людей були звужені в одній сфері та розширені в інших. В цілому обсяг публічного соціального захисту став меншим, але це є наслідком процесу адаптації соціальної держави до сучасних історичних умов. Концепції, які обстоюють тезу про необхідність скорішого зникнення соціальної держави та звільнення з під її «залізної п'яти» здорових сил суспільства є виключно ідеологічними. Соціальна держава створювалась за участю самого суспільства. Процес її становлення тривав не одне десятиліття і зникнути швидко без наслідків вона не зможе – ідеал суспільства добробуту може бути похований під руїнами соціальної держави. Значно цікавішими є підходи, що пропонують концепти подальшого розвитку соціальної держави, нові її форми та модифікацію функцій. Зокрема, стверджується, що соціальна держава вступила у новий неопатерналістський етап історичного розвитку [9, с.138–139], в умовах комплексної кризи має перетворитись на «сервісну державу» [10, с.105], «державу соціального інвестування» [11, с.73], «екосоціальну державу» [12, с.202], соціально інтегруючу державу [13, с.7].

Численні автори засвідчують наявність суттєвих змін у звичній конфігурації соціальної держави, її ідейних основ, принципів організації, модифікацію соціальної функції. Є підстави стверджувати, що соціальна держава еволюціонує у новий історичний тип. «Держава можливостей», в яку переростає соціальна держава всезагальної рівності, активно взаємодіє з громадянським суспільством. Вона вже не прагне бути головним провайдером соціальних послуг, а буде нові взірці стосунків з громадянським суспільством, поступово перекладаючи тягар відповідальності за турботу про добробут громадян на структуру самого суспільства. При цьому публічні та громадські інституції наполягають на пріоритеті особливої відповідальності індивіда за власну долю та своїх близьких. Людина має потурбуватись про своє майбутнє передусім сама, активно використовуючи умови та можливості, які їй надають держава та суспільство.

Фундаментальною метою держави можливостей є соціальна інклюзія людини. Несприятливий стан світової економіки та неготовність національних систем соціального захисту до появи нових соціальних ризиків загострили проблему виключення з соціального простору (те, що Г. Янг назвав «ерозією інклюзивного світу» [14, с. 6]) великої кількості людей. Наприкінці ХХ століття спільною проблемою для Європи (хоча північних країн вони стосуються в найменшій мірі) стали незахищеність аутсайдерів системи соціального страхування, що в умовах посилення безробіття означало стрімке падіння за межу бідності і відповідну соціальну деградацію, поглиблення соціально-економічної нерівності, бідність людей, які мають оплачену роботу, дитячу бідність, незахищеність одиноких батьків, безробіття молоді, відсутність професійних навичок у хронічно безробітних, а значить і відсутність перспектив та відчуття непотрібності, неінтегрованість мігрантів, масштабну соціальну маргіналізацію в депривованих районах, що зумовлювало високий рівень злочинності, насамперед

серед молоді та мігрантів. Все це призводило до знецінення соціального громадянства у маршаллівському дусі. Відсутність соціальних прав означало не просто бідність як відсутність базових можливостей, а значно більше. Як писав Г. Шмід: «Бути непотрібним гірше, ніж бути бідним» [15, с. 3]. Повноцінне життя в соціумі передбачає реальну можливість участі у економічних, політичних, культурних процесах. Належне вирішення проблем людей з розірваними соціальними зв'язками, неадаптованих до соціального середовища вимагає проведення ґрунтовного вивчення комплексу причин та факторів, що приводять до виключення та вироблення соціальної стратегії, що має імplementуватись через тісну співпрацю держави і суспільства на національному та місцевому рівнях. М. Астоянц розкриває проблему наступним чином: «Концепт виключення вкорінений у понятті соціального діалогу, в свою чергу розглядаючого суспільство як тіло, в яке індивіди мають бути включені як активні учасники. Тому соціальне виключення цілком може розумітись як ломка соціальних зв'язків. Виключення виникає там, де структура спільноти послаблена роз'єднанням. Це трактування виходить з того, що спільнота розуміється як основа для створення соціального капіталу. Участь у соціальних мережах дає індивіду можливість заробити довіру, підтримку та взаємодопомогу та, відповідно, примножити соціальний капітал. Тому найважливішим заходом з подолання соціального виключення є соціальне включення, що ґрунтується на активній участі індивідів та груп у житті суспільства. Таким чином, соціальний капітал, що заробляється через участь у житті спільноти, розглядається як дієвий захід проти соціального виключення. З точки зору наслідків для соціальної політики цей аспект означає необхідність всебічної підтримки місцевих ініціатив та розвитку місцевих спільнот» [16]. З метою адаптації до постіндустріального ринку праці публічні власті організують програми навчання, перекваліфікації та працевлаштування. Для подолання «культури утриманства» та бюджетної економії право на отримання численних видів соціальних допомог ставиться у жорстку безпосередню залежність від трудової діяльності. Гендерна рівність досягається через розвиток соціальних послуг догляду, що організуються державою та приватними провайдерами. Доступність та якість освітніх послуг є однією з пріоритетних цілей соціальної політики. Держава інвестує у людський капітал задля підвищення конкурентності національної економіки у світовому глобалізованому ринку. Освіта є ключем для індивідуальних здобутків та повноцінного соціального громадянства. В умовах кризи колективного соціального страхування, обмеження свободи держави у виборі податкової політики, а значить і неминучого скорочення соціальних бюджетів більшої ваги набувають приватні форми забезпечення добробуту. Держава стимулює людей укладати індивідуальні контракти страхування з комерційними установами, користуватись соціальними послугами, що надаються приватними структурами. Всі ті, хто за різних причин виявились нездатними скористатись можливостями і забезпечити собі прийнятні життєві стандарти та вищий рівень добробуту мають звертатись до публічних соціальних програм, які передбачають перевірки нужденності та недостатній рівень захисту.

Отже, зрушення в суспільній свідомості вже відбулось. Секуляризована любов до ближнього та солідарність не витримують бюджетного дефіциту. Про братерство вже давно ніхто не згадує. Розуміння справедливості також змінюється. Під впливом нової ідеології стають все суворішими умови отримання допомоги. І від людини ХХІ століття

вимагається усвідомлене прагнення та готовність адаптуватись до нової реальності, щоб не опинитись на узбіччі життя. Ідеал соціально-економічної рівності сам по собі недосяжний за умов цивілізації, тим більше у капіталістичній економіці. До того ж стан світової економіки не сприяє наближенню до нього. Тому у контексті подальшого розвитку мова вже не йде про рівність результатів, а про рівність можливостей. Світ змінився, але не всі західноєвропейські соціальні держави змогли однаково вдало підготуватись та зустріти ті зміни, які принесли з собою постіндустріальна

ера та глобалізація. Всі вони прагнуть збудувати державу можливостей, не одне десятиліття проводять необхідні реформи і мають певні результати на цьому шляху. Але обсяг та доступність можливостей, яким може скористатись індивід для повної соціальної інклюзії є неоднаковими в різних країнах, що залежить від існуючої соціальної моделі, успішності реформ стану економіки, національно-культурної специфіки. В цілому публічний простір соціального захисту став меншим у країнах Західної Європи, але все одно він є більшим, ніж в інших моделях соціальної держави.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК / REFERENCES

1. George V., Wilding P. Globalization and human welfare. London, Palgrave, 2002.
2. Schwartz H. Round Up the Usual Suspects! Globalization, Domestic Politics, and Welfare State // The New Politics of the Welfare State. Oxford University Press. 2001. P. 17–44.
3. Gizelis T-I. Globalization. Integration and the European Welfare State // International Interactions. 31, 2005. P. 139–162.
4. Clarke J. A World of Difference? Globalisation and the Study of Social Polity / Rethinking Social Policy. London, Sage. 2000.
5. Stephens J. D. The Scandinavian Welfare States: Achievements, Crisis, and Prospects, Welfare States in Transition. National Adaptations in Global Economies, edited by G. Esping-Andersen, London, Sage.
6. Пасько Я. І. Соціальна держава і громадянське суспільство: співпраця versus протистояння. К.: ПАРАПАН, 2008. 272 с.
7. Swank D. Funding the Welfare State: Globalization and the Taxation of Business in Advanced Market Economies // Political Studies. 1998. 46 (4). P. 71–92.
8. Leibfried S., Mau S. Welfare States: Construction, Deconstruction, Reconstruction // Welfare States: Construction, Deconstruction, Reconstruction. Analytical Approaches. Vol. 1. Edward Elgar Publishing. 2008. P. XI–XXXV.
9. Родионова О. В. Социальная функция современного государства. М.: Юрлитинформ, 2010. 228 с.
10. Rosanvallon P. The New Social Question: Rethinking the Welfare State. 2000. 139 p.
11. Giddens A. The Third Way and Its Critics. Cambridge: Polity Press. 2000.
12. Fitzpatrick T. After the new social democracy. Social welfare for the twenty-first century. Manchester University Press. 2003. 232 p.
13. Walker R. Social Security and Welfare. Concepts and Comparisons. Open University Press, 2005. 354 p.
14. Young G. The exclusive society. London, Sage Publications, 1999.
15. Schmid G. Full employment in Europe: Managing labour market transitions and risks. Edward Edgar Publishing, 2008.
16. Астоянц М. Концепция социального исключения: влияние на социально-политические решения [Электронный ресурс]. URL: <http://do.teleclinica.ru/207015/>

УДК 342
ББК 67.400.63

Исаков Михайло Григорович,
канд. юрид. наук,
президент Консультационной юридической фирмы «Глобус»,
голова Харківської міської колегії адвокатів,
м. Київ,
e-mail: nanakerch2010@gmail.com

Isakov Mikhail Grigorievich,
candidate of legal sciences,
president of the Consultation legal firm «Globe», chairman
of the Kharkov municipal college of advocates (the Bar),
Kyiv,
e-mail: nanakerch2010@gmail.com

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОКРЕМИХ КОНТРОЛЮЮЧИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

ПРОБЛЕМЫ НОРМАТИВНОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСА ОТДЕЛЬНЫХ КОНТРОЛИРУЮЩИХ ОРГАНОВ В СФЕРЕ ЭКОНОМИКИ

PROBLEMS OF THE REGULATORY REGULATION OF THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF SOME SUPERVISORY AUTHORITIES IN THE AREA OF ECONOMICS

Розглянуто особливості адміністративно-правового статусу контролюючих органів спеціальної компетенції у сфері економіки. Доведено, що спеціальні повноваження, визначаються законами та/або підзаконними норма-

тивно-правовими актами, які регламентують діяльність відповідних органів контролю. Розглянуто такі спеціальні повноваження, проаналізоване відповідне законодавство та практика його реалізації. Визначено ряд державних